

ÎN JURUL UNUI NOU EXEMPLAR AL CELUI DINTȚI FORMULAR DIPLOMATIC TIPĂRIT ÎN LIMBA ROMÂNĂ

de ALEXANDRU LIGOR

Reamintim primul act tipărit la noi pe foaie volantă, datînd din 20 decembrie 1642; erau cunoscute atunci, în timpul domniei lui Vasile Lupu, în forma amintită, hotărîrile Sinodului întrunit în orașul Iași, luate de o seamă de teologi din Constantinopol, Rusia și Moldova pentru afurisirea capitelor lui Chiril Lukaris patriarhul ca făcînd parte din erezia calvină¹. În anul 1667, aprilie 10, era tipărit cunoscutul jurămint depus de Grigorie Vodă Ghica în fața lui Julius S. R. Ecleriae Cardinalis Spinola². Nici unul dintre documentele citate nu poate fi înscris însă în familia formularului diplomatic românesc. Primul era tipărit în limba greacă; cel de al doilea în limba latină. Întîiul apărea într-adevăr la Iași, însă ca unicat, ocazional; cel de al doilea ieșea de sub teascuri vieneze. Nici primul, nici cel de al doilea nu serveau ca formulă (schemă) pentru alte acte românești.

Într-un articol publicat în anul 1942, prof. Aurelian Sacerdoțeanu³ arăta că, deși pentru timpurile mai vechi (mult înainte de domnia lui Constantin Brîncoveanu), nu ni s-au păstrat exemplare ale formularului diplomatic, avem motive să credem în existența sa. Argumente de ordin logic sînt, și nu puține. „Pentru mai tîrziu însă — nota domnia sa — putem face dovada acestui formular. Cînd s-au înmulțit chestiile generale el a devenit inevitabil. S-a mers încă mai departe încît s-a și tipărit. Astfel pentru vremea lui Constantin Brîncoveanu aveam două ediții (subl. n.) ale unui astfel de formular tipărit. Unul este din 20 octombrie 1713 (7222), o scutire de dajdiă pentru săliște acordată lui Oprea Belega din Piatra Mehedinți, slujitor în cruce cu Pătru Bașcoveanu⁴ și altul din

¹ Bibl. Acad. R. S. România, *Foi volante*, nr. 301. Vezi Al. T. Dumitrescu, *Foi volante din colecțiunea Academiei Române, 1642—1866. Listă întocmită de...*, București, 1912, p. 20. Despre Sinod, vezi și N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. I, ed. a II-a, Buc., p. 309—313.

² Bibl. Acad. R. S. România, *Foi volante*, nr. 302; Al. T. Dumitrescu, *loc. cit.*

³ *Formularul în diplomatica română*, „Revista Arhivelor”, V/1, București, 1942, p. 246—248.

⁴ C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Documente oltenești*, Craiova, 1933, pl. 22. Vezi și aici fig. 1.

1710 (7218), cu aceeași scutire pentru Nanul ginerele lui Dobromir din Pade — Dolj în cruce cu Vona⁴, pe care îl și reproduce⁵ (vezi și aici, fig. 2). Se citau atunci, doar două exemplare. Biblioteca Academiei R. S. România păstrează un alt exemplar al formularului tipărit în vremea lui Constantin Vodă Brîncoveanu — 1713 (7222) octombrie 20 — completat pentru scutirea de dăjdii pe siliști a lui Lupul Brancea, nepotul lui Lazăr ot Mătăsari ot sud. Mehedinți, care era slujitor la breasla păhărniceilor, la cruce cu unchiul său Lazăr⁶ (fig. 3).

Printre documentele medievale de curînd intrate în patrimoniul Muzeului de Istorie al R. S. România se află și un formular tipărit, completat (text-manuscris), datînd din 7218 (1 septembrie 1709 — 31 august 1710), prin care Constantin Brîncoveanu, voievodul Țării Românești, poruncește boierilor care strîngeau dăjdiile de la locuitorii județului Mehedinți: „să vă feriți de sluga domniei mele (Șarban ot Răsipiți, ot sud. Mehedinți, care iaste slujitor la brasla păhărniceilor, la cruce cu frate-său, Pascu), nimic val să nu-i faceți de dăjdile ce să pună pre siliști“⁷ (fig. 4).

Starea de conservare a acestui exemplar, necunoscut pînă acum, nu-i prea fericită; în transcrierea ce facem mai jos, întregirea textului (acolo unde documentul original prezintă rupturi) a fost cu puțință numai datorită existenței exemplarelor menționate*.

„† Млстїю Бжїю, Іоан <К>остандин⁸ воевод и гспдръ земл <В>лахскои. Давать гспдства ми сїю повѣленїю гспства ми⁹ slugii domniei mele, lui Șarban ot Răsipiți, ot sud. Mehedinți, care iaste s <lu> jitoru la brasla păhărniceilor, la cruce cu frate-său Pascu¹⁰, ca să f <ie în> pace de toate dăjdile cîte esu peste anu în țara domniei

⁵ Art. cit.; Arh. St. Buc., A. N., LXIV/1 (fost „Istorie noi“, pach. XXI, doc. nr. 1). N-avem certitudinea datei de zi; cea stabilită de autor nu o socot prea apropiată de adevăr. Observăm la litera-cifră din actul publicat de C. S. Nicolăescu-Plopșor, ca și la cel ce-l vom cita mai jos, aflat la Bibl. Acad. R. S. România, K, unghiul format de cele două bare e inexistent la litera-cifră a actului din 7218 de la Arh. St. Buc. Poate fi vorba, prea bine, și de cifra 10. Rămînem însă în domeniul presupunerilor.

⁶ Doc. CXXX-27. Citat doar, fără a fi descris (natura lucrării nu o impunea), de către Nicolae Stoicescu, *Curteni și slujitori. Contribuții la istoria armatei române*, Ed. militară, București, 1968, p. 73.

⁷ Achiziții, oferta nr. 471/29.XI. 1972, nr. inv. 31.450.

* Cunoașterea și a celui de al patrulea exemplar ne dă posibilitatea efectuării unor întregiri „reciproce“; de pildă, pentru documentul păstrat la Arh. St. Buc., ce prezintă la începutul textului o mică ruptură, știm acum, cu certitudine, ultima literă a celui de al doilea cuvînt tipărit: „o și nu“, așa cum, greșit, e transcris în articolul citat. De asemenea, se poate întregi și textul documentului publicat de C. S. Nicolăescu-Plopșor.

⁸ Completările textului (în locurile rupte din original) sînt atenționate prin încadrarea lor între paranteze ascuțite <...>. Literele suprascrise sînt coborîte în rînd. Cuvintele slavone prescurtate în original au fost transcrise aidoma; cuvintele românești însă au fost întregite.

⁹ Adică: „Din mila lui Dumnezeu, Ioan Constandin, voevod și domn al Țării Românești. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele“.

¹⁰ Cuvintele subliniate sînt, în original, manuscrise.

meale pe siliști. Pentru că fiindu pînă acum de da și slujitorii la un-
 <ile dăjdi> pe siliști, acum am socotit domnia mia de i-am alesu
 <ca să-și dea> fieștecare slujitoriu birul osebi, după cumu iaste scri-
 <să în vistieria d> omniile mele și după cumu sintu scriși și în foile
 ca <re s-au dat la căp> eteniile lor, pecetluite cu inelu <1> domniei
 mele, iară a <lt val nimicū să> nu mai aibă.

Drept aceeaia poruncimū și dumneavoastră, boiari ca <rii mer> geți
 cu dăjdi într-acestū județ, să v <ă> feriți de sluga domniei mea <le ce
 scri> e mai susū. nimicū val să nu-i faceți de dăjdile ce să punū pre
 sili <ști; în> tr-altū chip să nu faceți.

И исамъ рече гспства ми. М сца <...днь> лѣтъ 7218¹¹.

Іо Костандин воев<од>, млстію Бжїю гднь“.

Document original, limba română, hirtie, 1 filă, 215 × 175 mm. Textul tipărit, de culoare neagră, exceptind monograma domnească: aceasta, împreună cu pecetea, tipărite în roșu. Textul-manuscris, în cerneală neagră, ușor decolorată. Cum pecetea — prima pecete tipărită în Țara Românească pe un act — nu a fost descrisă nici pentru celelalte exemplare, o facem acum, succint: rotundă, Ø = 25 mm; în cîmp, corbul conturnat, cruciat, cu aripile desfăcute, însoțit de soare și lună, timbrat de o coroană princiară; inițialele K. B. — Костандин Басараб; cîmpul sigilar, propriuzis, împrejmuț de o coroană de lauri.

Nici unul dintre cele patru exemplare nu poartă semnătura autografă a domnului muntean.

Între documentele emise în 7218 (1 septembrie 1709 — 31 august 1710) — înțelegem numai textul tipărit — nu există vreo deosebire, fie ea și de amănunt, cum, o identitate perfectă, din același punct de vedere aflăm și între cele două acte datate 20 octombrie 1713. O asemănare pînă la ultimul detaliu, între cele patru hrisoave aflăm în privința monogramei domnești, a pecetii și conținutului de idei al textului tipărit. Identitatea în unele detalii ale textelor tipărite, între cele două grupe de documente (pe de o parte cele din 1 septembrie 1709 — 31 august 1710, iar pe de altă parte cele din 20 octombrie 1713), nu se menține. Cîteva exemple: ornamentul „crucii-ajută“ prezintă mici, dar sensibile diferențe; în documentele din 1 septembrie 1709 — 31 august 1710 citim: „бѣсѣла“ iar în cele din 20 octombrie 1713 — „бѣсѣла“; în cele mai vechi exemplare, rîndul al patrulea se încheie cu cuvîntul „toate“, pe cînd în cele ale anului 1713, același rînd are ca sfîrșit prepoziția „de“. adjectivul „toate“ fiind trecut la începutul rîndului cinci; și alte nepotriviri aflăm în privința locului ocupat de fiecare cuvînt în „planul general“ al formularului (asupra lor nu-i cazul să mai insistăm); în actele emise în anul 1713 constatăm suprascrierea lui N din cuvîntul „pentru“ (finele rîndului cinci), fapt neîntîlnit la primele două hrisoave: în primul grup de acte citim: „vistieria“ (rîndul nr. 8), iar în cel de al doilea, „visteria“ același rînd).

Trei exemplare — excepție face cel din patrimoniul Muzeului — cuprind, fiecare, cîte două file (una albă; dimensiunile lor: 215 × 335 mm). Cu siguranță, din actul de scutire de dăjdi pe siliști a lui Șerban din

¹¹ Adică: „Și însăși domnia mea am zis. Luna <...zile> leat 7218“.

Risipiți, în cruce cu fratele său, Pascu, au fost decupate atît ultima-filă cît și părți — toate albe — din prima; tăieturile nu par a fi recente.

Urmărind textele — manuscrise, putem ușor sesiza, la fiecare document, mîna altui grămatic. Reamintim că două dintre ele au fost emise în aceeași zi — 20 — a lunii octombrie 1713. Înclin să cred că actele n-au fost completate la cancelaria domnească, ci la căpeteniile de județe care aveau evidența tuturor micilor slujitori. E o ipoteză. Care erau grămăticii? În stadiul actual al cercetării nu-mi pot exprima vreo părere. Îi greu de precizat cum se numeau ei, dar nu imposibil. Greu, deoarece, să nu uităm, în vremea lui C. Brîncoveanu au fost emise peste 13 000 acte. Studiarea amănunțită a actelor vremii ne-ar putea conduce la cunoașterea celor ce au completat aceste formulare. Atunci am ști cu siguranță și locul completării lor.

Unde au fost tipărite hrisoavele de care ne ocupăm, știindu-se prea bine că în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu se întemeiază patru noi tipografii: două pe lîngă episcopiile de Buzău și Rîmnic, a treia la Snagov și, în fine a patra, la Tîrgoviște. Exclud posibilitatea ca ele să fi ieșit de sub teascurile mai multor tipografii. Asemănările în ceea ce privește textul tipărit sînt izbitoare; diferențele sînt ne semnificative, neglijabile. Actele sînt oficiale, domnești. Acest caracter oficial al actului, imeditul său, ca și grafia ne sînt temei în localizarea tipografiei. Îmi este greu să cred că o tipografie alta decît aceea domnească de la mitropolia bucureșteană ar fi fost autoarea.

Documentele prezentate au, cum lesne se înțelege, o valoare deosebită. Cele din 1 septembrie 1709 — 31 august 1710 (deci și actul aflat în posesia Muzeului) sînt cele mai vechi exemplare ale formularului diplomatic tipărit la noi în limba română, cunoscute pînă acum. Nu-i exclus ca în viitor să se descopere altele, datate ante 1709—1710. Pe lîngă locul deosebit ce-l ocupă în diplomatica românească — grija lui Constantin Vodă Brîncoveanu de a simplifica trebile cancelariei nu poate fi decît subliniată —, aceste acte vin să demonstreze dezvoltarea considerabilă a tiparului românesc în aceea vreme. Ele se alătură numeroaselor opere tipărite în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu voievod¹²; îmbogățesc — fapt deosebit — zestrea tipăriturilor cu caracter laic, atît de cunoscută: *Gramatica slavonească*, Snagov, 1697¹³, *Floarea darurilor*, Snagov, 1700¹⁴, *Plutarh*, *Paralele grecești și romane*, București, 1704¹⁵, *Pilde filozofești*, Tîrgoviște, 1713¹⁶, *Alexandria*, <Tîrgoviște, 1713>¹⁷. Ele anticipau răspîndirea prin tipar a hrisovului din 1714 (7222) mai 4, prin care Ștefan Cantacuzino, voievodul Țării

¹² Ioan Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, tom. I, Ed. Academiei Române, București, 1903, p. 297—492. Vezi și Ioan Bianu și Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche*, tom. IV, Ed. Academiei Române, București, 1944, p. 26—41.

¹³ Ioan Bianu, Nerva Hodoș, *op. cit.*, p. 351—354.

¹⁴ *Ibidem*, p. 393—395.

¹⁵ *Ibidem*, p. 460—462.

¹⁶ *Ibidem*, p. 487—489.

¹⁷ *Ibidem*, p. 486—487.

Românești abroga darea văcăritului¹⁸, ori apariția actului pentru scutirea de dări a slujitorilor, emis de Ioan Alexandru Mavrocordat, voievodul Țării Românești, la 1 mai 1717 (7225)¹⁹.

Că domniei lui Brîncoveanu îi corespunde o apăsătoare fiscalitate, faptul îi unanim acceptat și lesne de argumentat, cu osebire prin *Anatefterul* său²⁰ și prin *Condica de venituri și cheltuieli de la leatul 7202—7212* (1694—1704)²¹. În privința micilor slujitori — cum Șerban din Risipiți, slujitor la breasla păhărniceilor, în cruce cu fratele său, Pascu — vom face câteva observații. Spre finele veacului al XVII-lea slujitorii — posesori de titluri de dregători subalterni — organizați în bresle (păhărniceii, vorniceii etc.), nu mai pot fi confundați cu călărașii și dorobanșii. Ei și înainte nu aveau în exclusivitate atribuții militare. În timpul și mai ales după domnia lui Brîncoveanu aceștia vor fi angrenați tot mai intens în activitatea productivă (agricolă, meșteșugărească etc.).

Prin «Cartea de seam <a> cea mare la slujitori», din 1 decembrie 1697, Brîncoveanu stabilea birul osebit pentru aceștia, „ca să nu mai fie amestecați cu țara“, fiecare fiind obligat să plătească un ban și jumătate²². Despre birul „osebit“ ne vorbesc și alte acte, printre care și cel păstrat de Muzeul nostru. Actul de care ne ocupăm (1 septembrie 1709 — 31 august 1710) menționează : „*acum* amă socotitū domnia mia de i-amă alesū ca să-și dea fieștecăre slujitoriu birulū osebī“. Cred că formularul brîncovenesc nu putea fi emis deci, decît post 1 decembrie 1697. Argumentele de mai jos vin chiar să susțină ideea potrivit căreia, momentul posibil de emitere a formularului nu-i mult anterior văleatului 7218. Grelele obligații feudale, care priveau și această categorie socială — a slujitorilor —, fac ca nemulțumirile să sporească. Numărul slujitorilor mărunți scade, mulți își pierd ocinile, renunță la slujbă, cad în starea de totală dependență față de stăpînul feudal sau se risipesc, lăsînd întinse pămînturi nelucrate. Consecințele vor fi fost destul de grave, unele dintre ele resimțite și de visteria domnească. Ne amintim, de asemenea, că domnul Țării Românești, încheind tratatul de alianță cu Petru I. țarul Rusiei, făgăduia în vederea luptei antiotomane o oaste destul de numeroasă. Și nu puțini oșteni urmau a fi recrutați din rîndul slujitorilor mărunți. Aceste realități trebuie că l-au condus pe voievod la ideea scutirii micilor slujitori de unele dintre sarcinile feudale și, în primul rînd de dăjdile pe siliști. Faptul că se recurge la tipar stă temei afirmației — chiar în condițiile în care cunoaștem azi un număr redus de exemplare ale formularului (nu avem motive de îndoială asupra descoperirii în viitor și ale altora) — potrivit căreia mulți slujitori din categoria celor

¹⁸ Bibl. Acad. R. S. România, *Foi volante*, nr. 1; N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. III, București, 1901, p. 94; Ioan Bianu, Nerva Hodoș, *op. cit.*, tom. I, p. 492; Al. T. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 3.

¹⁹ Bibl. Acad. R. S. România, *Foi volante*, nr. 3; Ioan Bianu, Nerva Hodoș, *op. cit.*, vol. II, București, 1910, p. 1; Al. T. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 3.

²⁰ La Dinu C. Giurescu, *Anatefterul — Condica de porunci a visteriei lui Constantin Brîncoveanu*, în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. V, Ed. Acad. R. P. Române, București, 1962, p. 353—505.

²¹ Ed. C. Aricescu, în „*Revista istorică a arhivelor României*“, București, 1873; vezi și la Haralambie Chircă, *Veniturile visteriei lui Constantin Brîncoveanu după condica visteriei*, în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. I, Ed. Acad. R. P. Române, București, 1956, p. 214—232 (+ 2 diagrame).

²² Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 387.

mărunți au beneficiat, ce-i drept, treptat, cel puțin pe parcursul : 1 septembrie 1709—31 august 1710 și 20 octombrie 1713 de scutirea de dădji pe siliști ; mulți slujitori, însă nu dintre cei înstăriți, deoarece, știut este, numai atunci cînd unitatea fiscală — „crucea“ — cuprindea o singură persoană, ea era destul de înstărită.²³ Ori faptul că în aceste exemplare ale formularului (îndrăznesc să cred că și-n toate cîte se vor mai afla), cele trei cuvinte apar *tipărite* : „la cruce cu“, ne sînt reazăm spuselor. Mulți slujitori au fost scutiți, dar nici cum toți, fiindcă domnitorul ar fi procedat în acest caz la tipărirea unor acte cu caracter general, identice, pentru toți mărunții slujitori, fără a mai lăsa loc pentru completarea numelui fiecăruia. Cum s-a înțeles, scutirile s-au făcut în mod treptat, astfel ca vistieria domnească să nu aibă de suferit. Din categoria celor aflați în ierarhia socială pe o treaptă destul de joasă făceau parte și cei doi frați : Șerban și Pascu. Iată de ce, atunci cînd ne referim la sarcinile fiscale ale slujitorilor mărunți din vremea lui Constantin Brîncoveanu, nu putem face abstracție de scutirea lor de dădji pe siliști (locul unde era sau este așezat un sat ; vatra satului ; loc necultivat).

De altfel și prin politica de scutiri — desigur nu numai și nu în primul rînd prin ea — se ajunge la o înviorare a vieții productive în ultima perioadă a domniei lui Brîncoveanu.

Satul Răsiți (Risipiți), ot sud. Mehedinți, azi comuna Unirea, situată în partea vestică a județului Dolj²⁴, este o localitate străveche. În actele de la începutul secolului al XVII-lea se precizează existența mult anterioară a satului Risipiți. Cea mai veche mărturie documentară datează din 6 mai 1617 ; hrisovul slavon emis la acea dată de către Alexandru Iliș, voievodul Țării Românești se păstrează într-o tălmăcire în limba română făcută de Dionisie Ecclesiarhul în 1816²⁵. Se hotăra ca moșnenii din Risipiți să reintre în stăpînirea satului ce fusese pe nedrept cotropit de boierii Buzești. Lupta moșnenilor împotriva boierilor Buzești nu a fost deloc ușoară nici după această dată. Faptele fiind deosebit de importante, reproducem mai jos cîteva fragmente din alt act emis în București, la 2 aprilie 1628 de voievodul Alexandru Iliș²⁶. Ele se referă și la alte aspecte însemnate din viața satului Risipiți. Despre hotarul satului la acea dată : „Din Măgura Cerătului pînă la Lacul Singur, la două măguri gemene și la dealu, pînă la calea Cușmirului, la Piatra <lui> Nan și pînă la Drumul Prutului sau al Fintînii, la hotarul lui Dobridor, de aci pe drumul Ascunsei, apoi iarăși la măgura vii“. Acest vechi sat de moșneni a fost rumănit de boierii Buzești : „au fost bătrînă și dreaptă moștenire încă de nainte vreme, *din zilele altor bătrîni domni* (subl. n.) și tot au stăpînit moștenitori (...) acestu satu și moșie cu bună pace *pînă în zilele Mihnei voevod. Apoi, cînd au fost atunci, în zilele Mihnei voevod,*

²³ Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, partea II, București, 1946, p. 694.

²⁴ *Județele României Socialiste*, ed. a II-a, Ed. politică, București, 1972, p. 250 (vezi și harta județului Dolj).

²⁵ Al. Bărcăcilă, *Acte vechi inedite*, în „Arhivele Olteniei“, an. I, nr. 2, Craiova, 1922, p. 230—234.

²⁶ *Documenta romanica historica*, B. Țara Românească, vol. XXII, Ed. Acad. R. S. România, București, 1969, doc. nr. 50, p. 99—102. La <C. S. Nicolăescu —> Ploșor, *Risipiții — Doljiu*, „Arhivele Olteniei“, an II, nr. 6, Craiova, 1923, p. 126—130, sub data de 1627 aprilie 2.

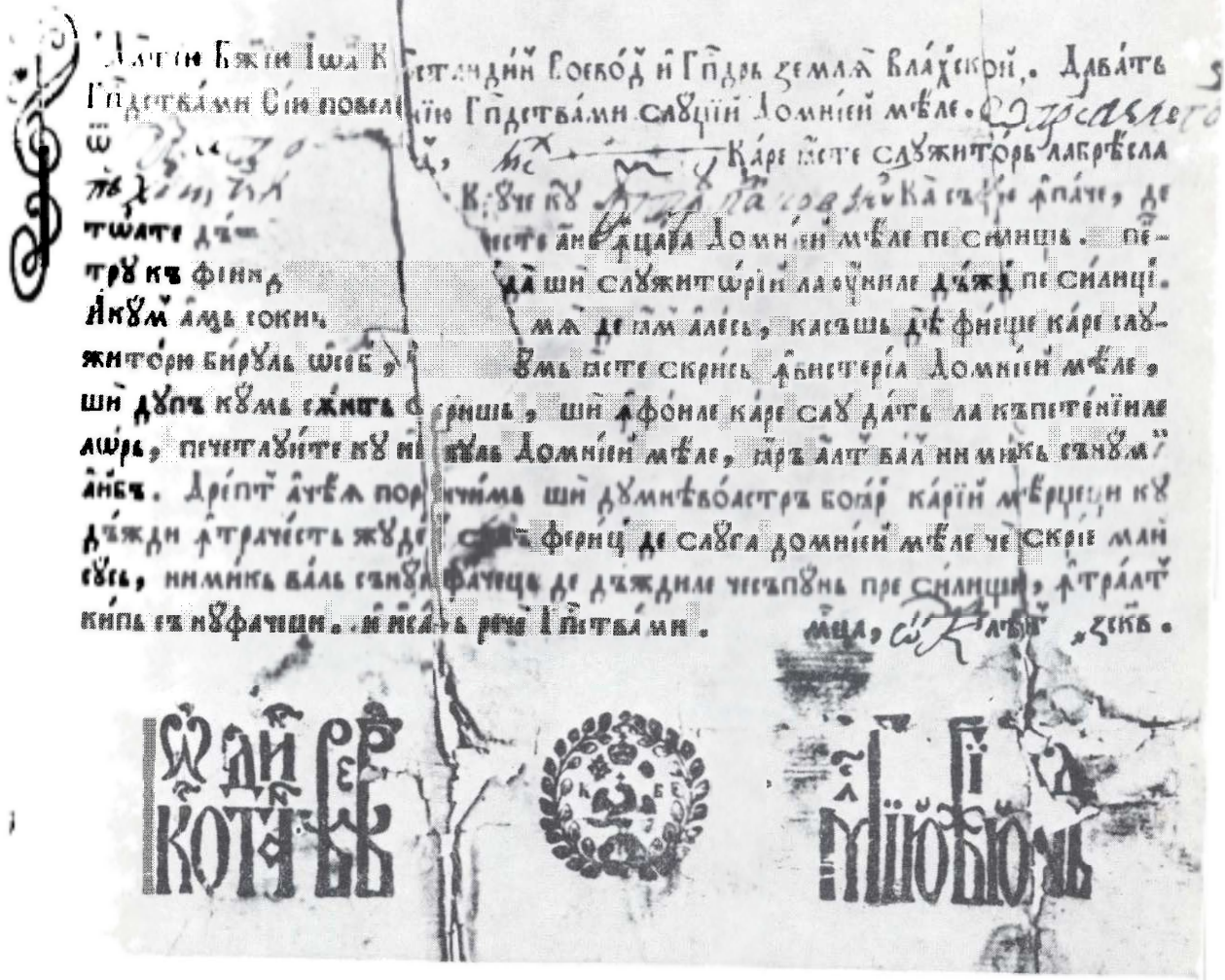

Fig. 1. 1713 (7222) octombrie 20. Constantin Brincoveanu, voievodul Țării Românești, acordă scutire de dajdi pe siliști slujitorului Oprea Belega din Piatra — Mehedinți, la cruce cu Pătru Bașcoveanu.

Fig. 2. 1709 septembrie 1 — 1710 august 30 (7218). Constantin Brîncoveanu, voievodul Țării Românești, acordă scutire de dajdii pe siliști slujitorului Nanul, ginerele lui Dobromir din Pade — Dolj, la cruce cu Vona.

Мѣтинъ Бжїе Іоанъ Крїстоу андїи Коивоѣ и Гївѣра землѣ махїкоу. Дабѣтъ,
 Гїдїтѣамї Сїю повѣленїи Гїдїтѣамї савїїи Домнїи мѣле. *Съ 7*
 ѿ сїѣтъ ѿ сѣдѣ, — *мѣ* — Карѣ іѣте сѣ житорѣ алеврасл
 пѣ нїѣ сѣ — ла Крѣче кѣ. *фрѣ сѣ пѣ нїѣ* — Ка сѣфѣ іпачѣ, де тѣлатѣ
 дѣждїае кѣте сѣ пѣте аѣѣ аѣѣра Домнїи мѣле пѣ сѣ — *пѣ*. Пѣнтрѣ кѣ
 фїннѣ пѣнѣ акѣм *мѣдѣ* шї савѣжитѣрїи ла ѿѣи *пѣ сїанѣ*.
 акѣм аѣѣгокотїтѣ Домнїа мѣ де іаѣмѣ аѣсѣ, *ѣнїѣ карѣ савѣ*
 житорѣ кїрѣаѣ іѣсѣ, дѣпѣ кѣмѣ іѣте скрїи *омнїи мѣле*,
 шї дѣпѣ кѣмѣ жїтѣ ікрїшѣ, шї аѣфонѣае кѣѣ, *ітѣнїаѣ аѣѣ*
 пѣнтрѣ іѣте кѣ нїѣаѣ Домнїи мѣле, іѣѣ аѣ *нѣмѣ аѣѣѣ*
 дѣпѣтѣ аѣѣаѣ порѣнїаѣ шї дѣмнїѣкоіѣтрѣ коіѣрѣ ка *нѣѣ кѣ дѣждїаѣ*
 аѣтрѣчѣсѣ жѣдѣѣ сѣѣфѣрїѣ дѣ савѣга Домнїи мѣ. *і маї сѣѣ, нѣ*
 мнїѣ аѣаѣѣѣѣ фѣѣѣ, дѣ дѣждїаѣ нѣѣпѣѣ пѣ сїаѣ *тѣрѣаѣѣ кнїѣ сѣ*
 нѣфѣѣѣ. нїѣаѣ рѣѣ іѣтѣамї. *мѣѣ, ѣлѣѣтѣ ѣнїѣ.*

Fig. 4. 1709 septembrie 1 — 1710 august 31 (7218), Constantin Brincoveanu, voievodul Țării Românești, acordă scutire de dajdii pe siliști slujitorului Șerban din Risipiți — Mehedinți, la cruce cu fratele său, Pascuľ.

s-au sculat Buzeștii cu pîră...²⁷ jupînul Radu biv vel armaș...²⁸ și frate-său Preda biv spătari și...²⁸ Stroe biv 2 postelnic pentru acest sat (...), pentru căci au fost iei atuncia stăpînitori și cu sila ei i-au năpustitu pe acestu satu, de l-au rumănit și le-au luat moșia lor cu sila". (subl. n.). Reiese din acest fragment că nu în timpul domniei lui Mihai Viteazul s-a încercat transformarea locuitorilor din Risipiți în rumâni. Deși s-au judecat în fața Mihnei Vodă, satul a rămas în stăpînirea Buzeștilor. În prima sa domnie în Țara Românească, Alexandru Iliăș, primindu-i pe sătenii rumăniți, care se plîngeau și se jăluiau „cu multe lacrimi pentru multa nevoie și greutatea și asuprea ce au avut ei de către Buzăști, cum că i-au asuprit de i-au rumănit și le-au luat moșiile cu sila", îi repune în drepturi, hotărînd ca ei să fie „slobozi și megiași cu moșiile lor de acum înainte în veac". Numai că, în timpul domniei lui Gavril Vodă, locuitorii din Risipiți sînt readuși în starea de dependență față de boierii Buzești, luîndu-li-se cu sila „și cărțile de moștenire". Trebuie că atunci au fost și distruse acele vechi mărturii, spunem noi. În cea de a doua domnie a lui Alexandru Iliăș în Țara Românească rumânii din Risipiți vor fi din nou eliberați. Ca atare, încercarea de a-i lega de glie pe țărani din Risipiți n-a avut loc în vremea lui Mihai Vodă Viteazul; rolul marilor boieri Buzești în această încercare, temporar reușită, a fost deosebit de însemnat, iar rezistența moșnenilor, cum s-a înțeles, îndîrjită.

Risipiți. De unde numele localității? S-a spus cîndva că „situația locului corespunde perfect numelui Risipiți, o comună formată din alte cîtune îndepărtate și la început case risipite"²⁹. La cele spuse mai sus, Nicolăescu-Plopșor a ținut să facă îndreptarea: „Risipiții, deși pe vremuri era format din mai multe sătulețe mărunte risipite, ale căror siliști se păstrează pînă azi ca: Păspăul, Conacele Filipeștii și siliștea dinspre Dobridor, din pieptul de deal din stînga văii Cotobățului, totuși știind că în documentul lui Alexandru Vodă din 1627 aprilie 2 între moștenitorii satului se găsește și unul Risipă, mai degrabă își trage numele de la acest moș"³⁰. Acad. Iorgu Iordan constata în privința modului cum au luat naștere toponimicele românești, existența a patru categorii: „1. nume care descriu poziția, aspectul sau vreo altă particularitate a locului; 2. nume care au ca punct de plecare diverse fapte din viața socială a poporului nostru; 3. nume care păstrează amintiri despre evenimente și întîmplări din trecut; 4. nume care trădează o anumită atitudine sau trăsătură psihică a celor ce le-au dat. Vom avea, prin urmare, patru capitole, după cele patru categorii de toponimice la care se referă: 1. Topografice; 2. Sociale; 3. Istorice; 4. Psihologice"³¹. Domnia sa înscrie localitățile cu numele de Risipiți în categoria ultimă³². În cazul nostru poate că dispersarea, risipirea locuitorilor în urma grelelor obligații sociale, existența celor rămași în case situate la distanțe relativ mari

²⁷ Loc ras.

²⁸ Loc șters.

²⁹ C. Gerotă, *Din toponimia jud. Dolj*, „Arhivele Olteniei", an I nr. 3, 1922, p. 352.

³⁰ <C. S. Nicolăescu —> Plopșor, *Indreptări. Risipiții și Hunia-Dolj*, „Arhivele Olteniei", an II., nr. 7, 1923, p. 229.

³¹ Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Ed. Acad. R. P. Române, București, 1963, p. 17.

³² *Ibidem*, p. 322.

unele de celelalte, atît pe un loc şes, cît şi pe o vîlcea, să fi avut un rost în naşterea numelui localităţii.

Revenind în încheiere la actele ce formează cel dintîi formular diplomatic tipărit în limba română, subliniem informaţia cu privire la înscrierea slujitorilor „în foile care s-au datû la căpeteniile lor, pecetluite cu inelul“ lui Vodă, precum şi avertismentul adresat de Constantin Brîncoveanu boierilor ce urmau să perceapă dăjdiile : „nimicû val să nu-i faceţi de dăjdile ce să punû pre silişti ; într-altû chip să nu faceţi“. Spusele din urmă ale domnului erau justificate. Nu le adresa pentru înflia sau ultima oară. Deseori o făcea şi sub o altă formulă. Nu odată boierii — inclusiv cei ce stringeau dările din cel mai mare judeţ al Ţării Româneşti. Mehedinţi — se purtau cu nedreptate.

Au rămas destule semne de îndoială asupra unor chestiuni legate de actul care a constituit punctul central al lucrării de faţă. Şi nu-s dintre cele lipsite de importanţă. Cercetările viitoare le-ar putea înlătura.

SUR UN NOUVEL EXEMPLAIRE DU PREMIER FORMULAIRE DIPLOMATIQUE IMPRIMÉ EN LANGUE ROUMAINE

— Résumé —

Parmi les documents médiévaux entrés depuis peu dans le patrimoine du Musée d'Histoire de la République Socialiste de Roumanie se trouve un formulaire imprimé, datant de l'an 7218 (1 septembre 1709 — 31 août 1710), rempli (texte — manuscrit) pour Şerban de Risipiţi, district de Mehedinţi, au service dans la corporation des petits échançons, équipe avec son frère, Pascul, exempté d'impôts pour les terrains non-cultivés par Constantin Brîncoveanu, prince régnant de la Valachie. La valeur de ce témoignage diplomatique est toute spéciale : il constitue le plus ancien formulaire diplomatique imprimé en langue roumaine en Valachie ; considéré par rapport à d'autres exemplaires du temps du règne de Brîncoveanu, il nous confirme l'existence d'un stade avancé d'organisation des affaires de la Chancellerie du prince, un progrès de l'imprimerie ; il nous reproduit, en même temps, un élément du tout négligeable de la vie sociale valaque.